

MOJ ŽIVOT: ISPOVIJEST NAJVEĆEG HRVATSKOG UMJETNIKA

JJa sam po mojem dubokom uvjerenju - čovjek neuspjeha. Ono što sam učinio to je, možda, jedan - bezuspješni prekoračaj.

● **Ma kakav čovjek neuspjeha, kakav bezuspješni prekoračaj? U krivu ste...**

- Nisam. Ja sam samo pokušao prijeći prag. Bez uspjeha. Ima jedna stvar koja me dirnula. Slovenski slikar Gabrijel Stupica, grandiozan umjetnik, imao je u Zagrebu lijepu izložbu i na otvorenju je bio izvršni slikar Marino Tartaglia. Stupica mu je tada prišao i rekao: "Marino, priznajem, nisam uspio". Tartaglia je napravio sjajan autoportret 1921. godine, koji je izgorio u Beogradu. Ona je Tartaglia napravio repliku tog autoportreta i meni ju je poklonio. Tu je iza vas, na mojoj komodi, vidite?

● **Vidim...**

- Stupica ga je zapitao: "Marino, kako ste naslikali taj autoportret?" Tartaglia mu je odgovorio: "znate što, ima jedan fini kolač u Srbiji koji se pravi iz dvije posude. U jednoj je jedna tamna masa, u drugoj je jedna svijetla masa. One se izliju u novu posudu - istodobno. Tako sam ja napravio taj autoportret." Inače, Tartaglia je tu repliku autoportreta radio - 10 godina. Tartaglia i Stupica su dvije okosnice kroz koje sam se ja kretao u mladosti. Kad sam došao u ovaj atelje u Krizanićevoj, Tartaglia mi je rekao "Van, zašto nisam uzeo ovaj atelje pokraj vas? Pokušao bih na zid i onda bismo izašli na terasu i vidjeli se, svakog dana"...

● **Kako vas je zvao Tartaglia? Van?**

- Da, prijatelji su me zvali Van. Stančića smo zvali Stan. Stan i Van. Bili smo prijatelji. Hodali smo ljeti, Stančić i ja, u dugim kaputima s dugim rukavima pa su nas ljudi pitali: zašto živimo: živimo da bismo umrli. To je najradikalnije i najgrublje. U mojoj groznoj situaciji, u mojim godinama u kojima jesam - nalazim jedini smisao u toj Cioranovoj recepciji. Naravno, prije nisam tako mislio. Živio sam i veseleći se životu, radeći... Ali, napravio sam jednu pogrešku. Htio sam živjeti građanskim životom, imajući suprugu, koja je bila vrlo fino biće, i dvije kćeri koje smo vrlo lijepo odgojili. To su arhitektica Eva i psihijatrica Ana. No, istodobno sam se zanimao za jednu vrstu artizma kojim sam želio prekoračiti, prijeći neku određenu granicu. Nisam u tomu bio radikalno do kraja. Mogao bih prijeći tu granicu da nisam imao obitelj i da se nisam građanski ponašao. Bio sam skroman profesor na fakultetu, i supruga također. To nas je odvelo u jedan dvostruki život: život artizma koji ima velike ambicije, ali ih ne može realizirati zbog toga građanskog načina života. Tin Ujević je bio jedini u našoj sredini koji je mogao ući u to područje, a i Tom Gotovac, koji je morao uzeti "ludilo" kao oblik da bi se umjetnički izrazio, odnosno "ušao je u ludilo". Svjesno. Ja sam sagorio u nemogućnosti, kako je to kazao Stanko Lasić. To je bila sudbina, po Hegelu.

Bolje je biti miran

● **Često sam pročitao: Enigma Vaništa?**

- Bio je to moj životni zakon: izbjegavao sam razgovore i intervju. Nisam se dovoljno javljao, kao što su to možda radili drugi ljudi. Stoga me prati ta riječ da sam enigma, zatajan. Nisam suviše dizao ruke. No, sada se pojavilo više mojih knjiga. Ovo je sada generalna proba za moj - sprovod. Iza smrti dolazi taj limbo, sve se to spušta na svoje pravo mjesto i dolazi do - zaborava, koji traje određeno vrijeme. Vrijeme je taj strahoviti sudac. Možda se za deset, petnaest godina pojavi mali element koji će oživjeti. Dolazi vrijeme apsolutne tišine kad čovjek nestane...

● **Ali, vi ste dobro...**

- Ja sam loše, ja sam vrlo loše, samo - o tome neću pripovijedati. Imao sam šest velikih operacija glave. Doktor mi je rekao, a i mojim kćerima: "ja sam obavio moj posao. Stvar je gotova. Sve je u redu." To je utješno i nije utješno.

● **Rodeni ste 1924. u Karlovcu...**

JOSIP VANIŠTA

Ja sam po mojem dubokom uvjerenju čovjek neuspjeha

- Što će od mojih djela ostati kada me ne bude
- Što mi je Krleža rekao o Titu, a što o Andriću
- Kako je i zašto puklo moje prijateljstvo sa Stančićem... Razgovarao Dobroslav Silobrčić

Vaništin portret Miroslava Krleže

- Da. Živio sam tamo do svoje dvadesete. Onda sam otišao na Akademiju u Zagrebu. Više se nisam vraćao u Karlovac, taj lijepi mali grad u zelenilu. Hodao sam s prijateljima, šetali smo i pričali, kupali se. Bio sam malo zatvoreniji od mojih vršnjaka. To je lijepo razdoblje mog života.

● **Jeste li ikada podigli glas, vikali, ljutili se?**

- Vjerojatno jesam, ali rijetko. Nastojao sam to izbjeći. Ja nisam čovjek konflikta. Bolje je biti miran negoli ići u sukobe i tražiti pobjede. Poraz nije najgora stvar. Svaki poraz ima nešto pozitivnoga.

Najstrašnija institucija

● **Imali ste poraza?**

- Naravno. Naravno da sam ih imao. Danas mnoge od tih poraza ne smatram više porazima. Koristili su mi porazi.

● **Govore da ste asket.**

- Ja sam bio vrlo skeptičan spram braka. Moji vršnjaci su počeli razmišljati oženiti se, a ja ne. Govorili su mi: ti si kao Karl Marx koji kaže da je brak - neprirodna institucija. To isto tvrdi i Cioran. Rekao sam da ima vrlo žestoke misli. O braku Cioran piše:

"brak je najstrašnija institucija koju je čovjek stvorio".

Međutim, dogodilo se obrnuto: ja sam se oženio među prvima. Imao sam 26 godina i vjenčao sam se s jednom idealnom osobom. Imali smo vrlo sretan brak i dvije krasne djevojčice. Moja žena Rozsa je bila dijete madarskih roditelja, iz Velikog Bečkereka, koja je došla na studij u Zagreb. Nisam neki asket. Nisu to odricanja.

● **Jeste li se ikada bavili politikom?**

- Nikada se nisam bavio politikom. Nisam bio niti član Partije, niti SKOJ-a. Niti član ovih naših političkih stranaka. Bio sam izvan toga. Niti na fakultetu. Tompa, koji me primio na fakultet kad sam bio bez dinara i sredstava, vrlo fin čovjek, rekao mi je je-

dnom: "kolega, na partijskim sastancima me pitaju ne bi ste li vi ušli u Partiju, a ja sam im odgovorio - pustite ga, on se posvetio slikarstvu". Kad smo izdavali antičapopis "Gorgona politika se dodirнула nas. U prvom broju objavili smo deset praznih izloga u gradu Zagrebu. A, istodobno - socijalizam nastoji svake godine poboljšati standard života. Te fotografije praznih izloga predstavljale su, naravno, atak na državu. Policija se umiješala. No, tada nas je Božo Bek spasio kazavši na određenom mjestu: "pustite ih, oni su artisti".

● **Politika se bojala umjetnika?**

- Da. Da...

● **Kako izabirete - što slikati?**

- Nakon završenog studija na Likovnoj akademiji bio sam u Rovinju. Tada Rovinj još nije bio "naš Saint Tropez", bilo je to jedno napušteno, desperatno mjesto. Bio sam očaran arhitekturom, talijanskom seljačkom, selo je bilo pusto... Blizina talijanskom slikarstvu metafizike, Giorgio De Chirico, Carlo Carrà... Nacrtao sam dva, tri motiva iz Ro-

vinja. No, moja linija se, na neki način, nastojala osamostaliti. Nije opisivala, kao što to obično na crtežima linija opisuje, kao priprema na temelju koje će slikar iz te skice kasnije raditi sliku uljenim bojama na platnu. Moja linija se zaustavila na papiru i nastojala je biti što samostalnija. Možda se i uočila i stekla neku autonomiju. Iz te autonomije se kasnije pojavila "Srebrna linija" na bijeloj površini. Bijela površina je pojam čistoće, jednostavnosti, ako hoćete i - određenog nihilizma. Da bi se interveniralo tražio sam nešto što će najmanje dirati tu čistoću i bjelinu. Što god da sam stavio gore na tu savršeno bijelu površinu, boju ili crtu, igralo bi ulogu manjeg ili većeg oštećenja bjeline. Učinilo mi se da je ta srebrna linija, koja i nije boja, nego samo jedan potez - ono sredstvo koje će je najmanje povrijediti. Nisam imao hrabrosti, i to je moj neuspjeh, ostaviti bjelinu i ništa na njoj. Kao što je tu hrabrost imao Rauschenberg, moj vršnjak, koji je to radio u Americi. On je imao jednu fazu čistog bijelog platna. On je imao hrabrost koju ja nisam imao. Umro je Rauschenberg, nažalost. Imali smo sjajnu korespondenciju...

'Nisam imao hrabrosti'

● **Zašto je vaša "Srebrna linija" na bijeloj površini - vodoravna?**

- Zato što je to - mirno. Pogled na more je pogled na moguće. To je napisao Paul Valéry. Pogled na more je pogled na moguće, ravna linija je mirna. Cim je kosa, već je nemirna. A okomita linija je agresivna. Tražio sam ne-boju. I, tražio sam da element bude prisutan, jer bez prisutnosti elementa prazni papir - nema smisla. Tako sam mislio. Nisam imao hrabrosti kao Rauschenberg. Tu je moj poraz u toj prokletoj avangardi...

● **To je vaša - pobjeda...**

- Sad ću vam reći nešto što zvuči neskrumno: za 25 godina sve će otići. Onda će netko reći: "Da, bio je prije 25 godina jedan čovjek koji je napravio jednu bijelu površinu sa srebrnom linijom". Od svega će ostati samo - to.

● **Mnogo više...**

- Mislio sam da sam i u crtežu nešto napravio. Recimo, taj moj Krleža... portreti...

● **To su izvršni crteži. Crtež je dar? Netko ga ima, mnogi ga nemaju?**

- Jednom sam napisao da se crtež ne može naučiti. Ljubob Babić je na Akademiji na velikom slajfnoj pak-papira napisao renesansnu misao: "Boje se mogu kupiti u dućanu, a dobar crtež nastaje svakodnevnim radom". To je bila parola koja je morala tješiti mlade ljude kako će upornim radom svakog dana - svladati crtež. Ja ne vjerujem da se to može postići radom. Crtež se ne može učiti. Crtež se ne može naučiti. To je dar. Pogledajte Chagalla: svaki potez mu je krivi, a sve je - pravo. Pogledajte Cezannea: sve je krivo, a sve je pravo!

● **Zašto slikaru dode želja**

naslikati autoportret? Vaš prvi je iz 1943.

- Priča se da je to taština, a priča se i da “nije bilo moda”. To je neuvjerljivo. Zadnji koji sam napravio učinio sam na nagovor Zidića. Napravio sam jedan veliki pastel. Tamna površina, a dolje je kao jedan put. Gore, na vrhu je jedna točka. To sam ja koji odlazim, a iz mora me gone bijele furije. To jako lijepo izgleda. To je moj zadnji autoportret, moj odlazak. Ja sam samo jedna točka koja izlazi iz ceste, točka koja nestaje...

‘Volim Norvešku’

● **Munch...**

- Munch je - genijalan. Ja sam zbog Muncha išao u Oslo, vlakom. Volim tu Norvešku. Bio sam u Munchovo muzeju. Usred noći sam uspio pročitati nekoliko redaka Biblije koja je bila uz krevet, u hotelu. Bijele noći su bile... Munch.

● **Slikate? Slikate i danas?**

- Je. Kako ne. Radio sam neke bilješke za jednog putovanja u Podravinu. Jedan veliki pejisaž. Rijeka je u daljini. Napravio sam tamo neke skice pa sam razradioa na platu. ● **Vaša velika izložba u HAZU traje?**

- Zatvara se ovih dana. Ali, sada imam drugu veliku nepriliku: bit će izložba u Karlovcu. Velika je to mulka. Nešto će iz HAZU ići tamo, a ja sam sabrao iz mog “magazina” 120 eksponata. Ukupno 130. Konačnu selekciju napravit ću u samom izložbenom prostoru. Tako obično radim. To mi postavlja briljantni arhitekt Fabijanić, bio je moj student.

● **Što je kič? Gdje je granica između kiča i umjetnosti?**

- Ima lijepa Giacomettijeva misao: “gledam s istom pažnjom sliku Cezannea i s istom pažnjom djelo jednog -mazala”. Picasso je ovako rekao: “kad prelazim Pont des Arts vidim diletante, slikare koji slikaju pariški motiv, i pomislim da bi na istom mjestu s istim bojama, na istom platu to božanstveno naslikao Cezanne”. Ta tolerantnost Giacomettija mi je jako lijepa. Ne volim osuđivati i ne volim loše govoriti ni o kome. Povijest nas je naučila da se možemo lako prevariti, da se vrijednosti pretvaraju u ne-vrijednosti, i obrnuto: kič u veliku vrijednost. Moja rana mladost, na Akademiji, bila je, na primjer, borba protiv bečke secesije, koja je navodno uništila Meštrovića, Kljakovića... Onda se uvijelo da je ta secesija dala grandiozne slikare. Klima, recimo. Te teze i granice kiča i umjetnosti mogu se lako srušiti, s vremenom. Ne volim biti rigorozan.

Van i Stan

● **Ne vidim slika na zidovima vašeg stana.**

- Ne, ne... tako mi se čini da je sve čisto, da je veći prostor. Ovo je vrlo mali prostor. Iznajmio sam jedan prostor u kojem je 250 mojih slika.

● **Ipak, na zidu je jedna skulpturica...**

- To sam kod Pučara našao. Jedan mali put ili andeo bez nogu. To je došlo negdje s granice Slovenije i Austrije ili Zagorja, iz nekakve kasnobarokne crkvice.

● **Zapravo se zovete Van-njišta. To je ispravan izgovor?**

- Tako mi je Krleža govorio. To madarsko-slovačko prezi-

me. Moji preci su došli iz Moravske. Ne znam što znači. Ja sam Hrvat, naravno.

● **Još uvijek vas zovu Van?**

- Van. Pomrli su moji prijatelji koji su me tako zvali. Van i Stan, rekao sam vam. Kad smo Stančić i ja hodali ulicom, izgledali smo kao Pat i Patašon. Billi smo najbolji prijatelji, imali smo prvu zajedničku izložbu 1952. godine. Stančić je imao poseban “dar za ranjavnije”. Tako je i mene u jednom trenutku povrijedio i mi smo se - razišli. Ima jedna činjenica koja je frapantna: on umire sa 50 godina. Ja sam od nje ga bio dvije godine stariji. Kad smo se razišli, to je bilo 1955. godine, od tada do njegove smrti mi se nismo više nikad vidjeli. U tom malom gradu u kojem ljudi provode život u tri ulice, u Zagrebu. Nismo se vidjeli više od dvadeset godina. Ni slučajno se nismo sreli. Nismo se ni čuli. Prije smrti Stančić mi se javio telefonom, osjećao je da odlazi. Zvao me svaku večer. Dugo je govorio, nisam ga prekidao. Kad bi postao, prekinuo je razgovor. Narednu večer je opet nazvao. Sjećam se jednog čudnog događaja: kad smo kao mladići išli u “Zagreb kino”, to je tamo gdje je danas Hrvatinićeva zgrada. Gledali smo američki

pijanist koji se, kao nečka započeti svirati pa onda ipak pristane i - ude u temu. Onda valja tu temu, tema se širi, ja mišlim - on će se izgubiti. Pojavljuju se paralelne teme. Opet pomislim, izgubit će se. Ne. On se fenomenalno vrati na svršetak teme koju je započeo. Postaje pritom umoran. Uzima cigaretu i kaže mi: sad vi pričajte. Tako je bilo uvijek kad sam k njemu došao, više od 11 godina. Ja sam nastavio nena-metljivo pričati. Donosio sam mu knjige, francuske.

Pred velikim Ništa

● **Te godine s Krležom pre-tvorile su se u duboku intelektualnu vezu?**

- To je blagodat koju sam doživio. Nešto najljepše što sam imao u životu. Nikad nisam dolazio nezvan. Ti večernji razgovori s Krležom trajali su do deset, jedanaest navečer. Onda sam, u bolnici kod njega, pogriješio i zapitao ga: “kad ćete doma da nastavimo lijepe večernje razgovore”? Odgovorio je: “Ne mogu preko ovog zida. Stojim pred velikim - Ništa”. Odlazim nakon razgovora u atelje. U dvije minute sam napravio njegov portret, crtež. Bio sam strašno impresioniran. Sam se čudim kako

ZA 25 GODINA REĆI ĆE DA JE BIO ČOVJEK KOJI JE NAPRAVIO BIJELU POVRŠINU SA SREBRNOM LINIJOM. OSTAT ĆE SAMO TO

za stol Frangeš Mihanović, gospodin profesor koji je imao i posla i novca. Donadini je nešto večerao i rekao: “gospodine Frangeš Mihanović, upravo na vaš račun jedem jedan ajerspaiz...”. Frangeš Mihanović je, naravno, mirno platio taj “ajerspaiz”. Bilo je vremena kad nismo ni Stančić i ja imali novca za kino. ● **Stvorili ste vrhunski odnos s Krležom - prijateljstvo.**

- Prijateljstvo je lijepa riječ, prevelika riječ. Imao sam taj osjećaj. Jako sam volio Krležu. Ja sam u gimnaziji, pročitao sva njegova djela. Napamet sam znao njegove rečenice. Mislim da je s njegove strane bila određena simpatija, prema meni. Inače me ne bi pozivao da dodem. Pričao mi je i tada zaboravljao na realitet u kojem je živio, na bolest. ● **Bio je sujetan i tašt?**

film, od “Metro Goldwyn Mayera”. Izlazimo mi iz kina, jedanaest sati je navečer, on se zaustavlja pred izlogom u Preobraženskoj, gdje je Vjesnik imao oglasni odjel. Gleda se Stančić u izlog i imitira lava od MGM-a uz grimasu i riku lava. Riče on kao lav i veli mi: “kad bum umrl, onda bum tak umrl”. Prode 25 godina, on je u bolnici. Pukne mu aorta, zalije ga krvlju, on se guši i riče kao lav Metro Goldwyn Mayera. Tako je umro Stančić.

● **Uz dar crtača i slikara imate i naročit talent pripovjedača i pisca.**

- To i Zidić tvrdi, ali ja sam to obično negirao. Zidić se ljuti. U našem Leksikonu književnosti ugledao sam svoju fotografiju. Marko Grčić je napisao jako lijepi tekst o meni. ● **Družili ste se s Krležom zadnjih 12 godina njegova života...**

- Kad sam dolazio Krleži - to je bio monolog. Ponašao se kao

JA SAM UVIJEK BIO SOCIJALIST. MISLIO SAM DA JE TO JEDINA MOGUĆNOST. KAPITALIZAM JE UVIJEK BIO NEPODNOŠLJIV

stranaka. Oni su tu da unište moj život. Naše živote. To je njihova funkcija. To je, nažalot, moj rezime. ● **Čemu se radujete?** - Ničemu. Ne pijem, ne pušim. Nemam poroka. ● **Idete u kino, kazalište?** - Ne više. Prekinuo sam. ● **Znači li vam glazba nešto?** - Da. Jako puno. Muzika se sluša noću. Kad si sam. Muzika je nešto najnematerijalnije. Muzika i poezija su prekrasne. Najveći suvremeni nje-mački filozofi smatraju da je muzika - iznad filozofije. Muzika je - vrhunac, nešto božanstveno, nešto neshvatljivo. Na primjer “Für Elise” koju je Beethoven skladao za svoju malu 14-godišnju rođakinju - to je prelijepo. Ili Schubert, Mahler... ● **Krleža je bio političar?** - Da. Apsolutno. On je ljevičar, oduvijek. Jednom je rekao: “Lenjin me je izluđio”. Doslovno je tako rekao. Bio je jednom s Titom na putu u Rusiji. Pričao je kasnije kako je bio impresioniran veličinom prostora te zemlje: “nisam nikada mogao zamisliti da je to tako veliko. Ta veličina strašno djeluje na čovjeka...”.

● **Pričao vam je i o Françoise Sagan.**

- Je. Ja sam bio malo skeptičan kad mi je nju spomenuo, nisam ju čitao. On je rekao: “imate krivo, dijalozi Saganove su izvrсни”.

● **Tito i Krleža bili su prijatelji?**

- Mislim da jesu. Krleža ga se bojao, imao je veliki respekt. Jedanput mi je kazao: “nikada nisam o Titu ništa loše rekao, u društvu, u razgovorima. To je vrlo opasno”. To mi je rekao, otvoreno. Kad je zadnji put Tito došao do njega doma, odrezali su neko drveće da Titov auto može doći blizu kuće. Ivka, Krležina domaćica, htjela je ponuditi kavu ili čaj. Policija je to odmah maknula. Donesli su svoju kavu, svoj čaj, svoje kekse, policija je donesla svoje. Što je, zapravo, ponižavajuće za jednu kuću koja je htjela ugostiti Predsjednika. Policija je takva.

● **Jednom vama Krleža veli: “Ne mogu razumjeti kako još niste propali”.**

- To je, mislim, vrlo točna njegova primjedba. Gledajte, svaka stvar s kojom sam se ja bavio bila je - krhka, osjetljiva. Moglo se lako stradati, propasti u materijalnom i fizičkom smislu riječi. Gubitkom namještenja, pozicije, egzistencije, obitelji...

● **Bela Krleža umrla je pola godine prije njega...**

- Da. Ona u proljeće, on iza Božića 1981. Plakao je kao dijete. Nije se stidio plakati. To je bio znak povjerenja. Plakao je preda mnom.

● **Ima jedna Krležina rečenica: “starost je strašna, čovjek ne bi smio star umrijeti...”.**

- To je strašno, ali to je velika istina. Mislim svaki dan na tu misao. Ja imam probleme koje imam i kroz koje sam prošao, o kojima vam neću govoriti, tako su strašni. Ja znam da od smrti postoji nešto gore. Prolazim kroz vrlo teško razdoblje. Krijem to.

● **A, vaša je rečenica: “život je potpuno iracionalna pojava”...**

- Jesam, to sam rekao. Život je neobjašnjiv misterij. Vraćam se na Ciorana: jedini cilj života je - smrt. To je teška istina.

● **Oprostili ste se od Krleže?**

- Krleža me upitao: “Pravnina, što je to?” Šutio sam, nisam odgovorio. Gledao me. Ništa nije rekao.